

TUNCELİ YÖRESİ ALEVİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMİ İNANÇ VE UYGULAMALARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Erdal YILDIRIM^(*)

Özet

İnsan hayatının geçiş dönemlerini doğum, evlilik ve ölüm teşkil etmektedir. Bu önemli geçiş dönemlerinde hemen hemen her toplumda birtakım adet ve uygulamalar bulunmaktadır. Türkler asırlar boyunca farklı dinleri benimsemelerine rağmen eski Türk dini gelenekleri bütün Türklerin manevi hayatlarına derin izler bırakmıştır. Bütün Anadolu'da olduğu gibi Tunceli Alevilerinde de bu dönemlerle ilgili olarak bazı adet ve uygulamalara rastlanmaktadır. Tunceli Alevilerinin geçiş dönemlerinin adetlerini ve uygulamalarını konu edinen bu çalışmanın araştırma evreni Tunceli İl sınırları, örnekleme de bölgede yaşayan Alevilerdir. Alevilerin geçiş dönemleriyle ilgili inanç ve bunlara ilişkin uygulamalar ile bunların yapıldığı günler eski Türklerdekiyle paralellik arz ettiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Alevi Geleneği, Ritüel, Gelenek, Doğum, Evlenme, Ölüm, Eski Türk Kültürü*

A Sociologic Research on Transition Period Belief and Application in Alevi of Tunceli Region

Abstract

Transition period of people's life consists of birth, marriage and death. There are a few customs and applications almost in every society in this important period. Although Turkish people accept different religions for centuries, old religious Turkish traditions have deep effect on al Turkish people's moral life. As in all Anatolia, some traditions and applications about this term are encountered in Tunceli Alevi, too. This research's study area which includes the transition period of traditions and applications of Tunceli Alevi is Tunceli borders and the illustration is Alevi who live in this region. Belief about transition periods of Alevi and applications about it and days that include these can be told that assumed to parallel to old Turkish people's.

Key Words: *Alevi Tradition, ritual, Tradition, Birth, Marriage, death, old Turkish culture*

^(*) Dr., Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
(e-posta: erdal2362@gmail.com)

Giriş

Toplumlarının hayatında eski kültürlerden kalan geleneklerin, örf ve âdetlerin çok önemli bir yeri vardır. Toplumun günlük hayatını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelinde bu âdet ve uygulamalar yatmaktadır. Söz konusu bu uygulamalar arasında hayatın geçiş dönemleri de bulunmaktadır. Zaten geçiş dönemlerine ilişkin âdet, gelenek, töre ve törenler ve bunların içinde yer alan işlem ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yöre halkının geleneksel kültürünün ana temalarını oluşturur.

Bütün dinler, hayatın önemli anları olarak ifade edilen ve insanlara genellikle bir önecekine nispetle yeni statüler kazandıran dönemler için bir çok inanç ve uygulamaların ortaya çıkmasına imkân vermişlerdir. Düzenlenen bu törenler, bir statüden bir başka statüye geçişe işaret ettikleri için onlara 'geçiş mensekleri' denilmektedir (Günay ve Güngör, 2007:101). İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur. Tunceli halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inanç, âdet ve pratiklerin eski Türk kültürüyle bağları olduğu görülmüştür. Araştırmacılar Orta Asya Türklerinin animizm (ruhçuluk) Türk doğacılığı olarak da adlandırılan Şamanist, Budist, Maniheizt inanç sistemlerine dâhil olduklarında birleşiyorlar (Turan, 1990: 85-105). Geniş bir coğrafya ve kültür yelpazesi içinde yaşayan Türkler İslami kültür dairesine girince, Anadolu'daki kültür yeniden şekillenmiştir. Bu kültür içerisinde âdet ve inanmaların önemli bir yeri olduğundan, hayatın her döneminde bunların halk üzerinde büyük yaptırım gücü olmuştur. Nitekim, Türklerin âdet ve inanmalarında etkili olan, Türk gelenek ve göreneklerinin bütünü 'Türk töresi' olarak ifade edilmektedir (Ögel, 1971: 55). Zaman içerisinde meydana gelen toplumsal ve kültürel değişiklikler Türk töresindeki âdet ve inanmaların değişmesine neden olurlar. Ancak âdetler zamanla değişmiş olsa bile, eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında kurulan bir bağlantı görevini yerine getirmeye devam ederler. Bundan dolayıdır ki, bir topluluğun bireyleriyle arasındaki bağlantıyı sağlayan âdet ve inanmalar hakkında kaynaklarda birbirlerini tamamlayan bilgiler buluyoruz (Fiğlalı, 1994: 14; İnan, 1954: 4-27; Kalafat, 1995: 17-18).

Tunceli, Türkiye'nin en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Eski çağlardan bu yana birçok eski kültür, bu yörede kendi kültürlerinden izler bırakarak tarihteki yerlerini almışlardır. Günümüzde Orta Asya Türk inançlarının bazılarının Tunceli'de yaşandığını görüyoruz. Bugün uyulan birçok âdet ve inanma kalıpları eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir. Halk bu âdet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski geleneklerden geldiğini bilmektedir. Bu da bize bir çoğu ritüel işlevini kaybetmiş Türk inanç kalıntıla-

rının âdet adı altında yaşadığını göstermektedir. Eski inançlara dayanan âdet inanma ve bunlara bağlı pratiklerin bazılarının halk arasında İslâmiyet'in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatıldığını görüyoruz. Araştırmada, söz konusu inanç ve uygulamalar, dini-kültürel süreklilik ekseninde geçiş dönemleri bağlamında ele alınmıştır.

A. Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar

Doğum, üreme yeteneğine sahip insan hayatının başlangıcıdır. Türk toplum yapısında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Özellikle ata ruhlarına ait inançlardan dolayı 'baba ocağı' deyiimi ile kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır. Bu nedenle genellikle kadınlardan kaynaklandığı zannedilen doğum ve çoğalmaya bağlı bazı olumsuzlukların önüne geçmek için, inanca dayalı olarak uyulması gereken bazı kurallar mevcuttur. Günümüzde bu inanç ve pratikler, ya aynı şekilde veya daha değişik biçimlerde ortaya çıkarak devam etmekte (Araz, 1995: 90; Kalafat, 1995: 83); Türk toplum yaşamında üreme, doğum ve çoğalma ile ilgili çeşitli inançlar görülmektedir (Acıpayamlı, 1974: 76).

1. Doğum Öncesi Uygulamalar

Tunceli Alevilerinin doğum öncesi inançları ve uygulamaları; kısırlığın giderilmesi, doğacak çocuğun cinsiyeti, yaşaması ve hayırlı bir evlat olması bağlamında şekillenmektedir.

Yörede çocukları olmayan kadınlar, dedelere ve ocaklara giderler (Z. Sönmez, sözlü görüşme, 7 Eylül 2009). Bu durum eski Türklerde de görülen bir durum olarak karşımız çıkmaktadır. Eski Türklerde çocuk sahibi olmak isteyen anneler, ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret eder, onlara adak adar, dilek diler ve kendilerinden himmet beklerlerdi. Yine mukaddes kabul edilen ağaçlara, ata mezarlarına, kam mezarlarına çaput bağlayarak, saç ve kurban sunarak çocuk dilemek ve yardım istemek, Türkler arasında yaygın bir inanç olarak görülmektedir (Kalafat 1995: 71). Örnek olarak, Manas destanında Yakup Han, kısırlığından şikâyet ettiği eşini, 'mezarları ziyaret etmediğinden, elmaları yerlere yuvarlanmadığından, kutlu pınarların yanından geçmediğinden' söz etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, çocuk sahibi olmak arzusu ile kutsal yerlerin, ağaçların ve mezarların ziyaret edilmesi inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini dönemine uzanmakta ve oradan adak ve ziyaret inançları şeklinde Müslümanlaşmak suretiyle de varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar gelmişlerdir (Günay ve Güngör, 2007: 102). Tunceli Alevilerinde de çocuk doğmadan önce, Düzgün Baba, Sultan Baba, Pilvank Evliyası, Sarı Saltık, Hızır Gölü, Bağır Dağı, Buyere Gölü, Kızıl Yalın, Muhundu Duvarı, Sey Sabun, Tasniye Taşı, Zele Dağı, Munzur Gözesi, Kureşan Köyü gibi ziyaret yerlerine gidilip dualar edilir. Çocuğun hem sağlıklı hem de hayırlı bir evlat olarak doğması için kurbanlar kesilir. Ayrıca doğumdan önce, annenin kolay doğum yapması ve doğum sırasında tehlikeli durumlarla karşılaşmaması için de önceden bazı yerler, yatırlar, evliyalar ve ziyaret yerleri gezilir ve dua edilir (K. Kaya, sözlü görüşme, 9 Eylül 2009).

Çocuk sahibi olmak isteyenler, Allah'ın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu olan dedelerin duasını dilerler. 'Hayır duası' kazanmak çocuk

sahibi olmak için önemli bir unsurdur. Anne-baba adaylarının aile büyüklerinin duasını almaları sağlıklı çocukların doğmaları için çok önemli kabul edilmektedir (Kaya, sözlü görüşme, 9 Eylül 2009).

2. Çocuğun Olması İle İlgili Uygulamalar

Doğum öncesi halk inanışları, çocuk henüz ana rahmine düşmeden önce başlamaktadır. Evlilik olayından sonra anne adayına ‘bir şey var mı?, ‘yolcu bekliyor musunuz?’ gibi sorular sorularak gelinin hamile olup olmadığı öğrenilmeye çalışılır. Gelin hamile ise ‘yükklü’ veya ‘gebe’ tabiri kullanılır.

Evliliğin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra, gelin hala hamile değilse, “acaba kısır mı?” gibi dedikodular çıkmaya başlar. Türk toplumunun ataerkil aile yapısından kaynaklanan düşünce nedeni ile kısırlık, kadına özel bir durum olarak kabul edilir. Kadının hamile kalmaması durumunda genellikle bilimsel yöntemlerden önce halk inanışları devreye girmektedir.

Tunceli yöresinde, çocuğun olması ile ilgili pratikler, genel anlamda düğün ile birlikte başlar. Gelin erkek evine giderken kucığına çocuk verilir. Gelinin kucığına verilen çocuğun cinsiyeti ile, doğacak çocuğun cinsiyeti arasında bir ilişki olduğuna inanılmaktadır. Toplumumuzda erkek çocuk isteği daha baskın olduğundan çoğu zaman gelinin kucığına erkek çocuğu verilmektedir (H. Doğan, sözlü görüşme, 15 Eylül 2009).

Çocukları çok yaşamayan ya da çocuğu olmayan kadınlar, dedelere ve ocaklara giderler (Keskin, 2001: 41-54). Ocaklara giden kadınlar orada bir gece kalır. Ocaktan aldıkları toprağı başlarının altına koyarlar. Çocuk düşmemesi için yılan, köpek vb. hayvanlardan uzak durulur (H. Doğan, sözlü görüşme, 15 Eylül 2009).

Günümüzde çağdaş doğum yöntemlerinin benimsenmesine rağmen, geleneksel uygulamalarda yaygınlığını korumaktadır. Ocaklara gitmek, adak adamak, ziyaretlere gitmek muska yazdırmak bu geleneklerin başında gelmektedir.

3. Hamilelik Dönemindeki Uygulamalar

Bir kadının hamile olduğu, adet kesilmesinden, midesinin bulanmasından, başının ve karnının ağrımamasından, olmayacak şeyleri canının çekmesinden ve karnının büyümesinden anlaşılmaktadır. Çocuk bekleyen kadına ‘hamile’, ‘gebe’, ‘yükklü’, ‘karnı burnunda, iki canlı, misafir bekliyor’ gibi isimler verilmektedir.

Bir kadının hamile kaldığı anlaşıldıktan sonra değeri artar ve o kadına daha fazla önem verilir. Saha da kendileriyle görüştüğümüz yaşlı kişiler kendileri döneminde hamile olan kadınların saygı gereği, hamileliklerini öncelikle annelerine daha sonra bu durumu kocalarına gizli bir şekilde bildirdiklerini, ancak günümüzde bu geleneğin değişmiş olduğunu belirtmişlerdir. Kadınlar hamilelik döneminde düşük yapmaması için koruma altına alınır. Özellikle düşük yapan kadınlar doktor kontrolüne alınır, ağır yük kaldırılmaz, yüksekte atlatılmaz, yükseğe uzandırılmaz ve hamileliğin ilk ve son aylarında fazla iş yaptırılmaz (S. Akdoğan, sözlü görüşme, 15 Eylül 2009).

Yaygın halk inanışlarına baktığımızda, anne adaylarının bir takım kısıtlamalarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Hamile kadının karnındaki çocuğun şekillenmeye başladığı dönemde dışarıdan gelebilecek her hangi bir şeyin çocuk üzerinde etkili olabileceği inancı yaygındır. Hamile kadının güzel şeylere bakması, bunun dışındaki şeylere bakmaması istenir. Anne adayının kime bakarsa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır. Hamile kadın süpürgeye oturtulmaz, oturursa çocuğun kız olacağına inanılır. Hamile kadın ete dokundurulmaz, kadın eliyle ete dokunursa elini vücuduna dokundurmasına engel olunur. Çünkü hamile kadın elini vücudunun neresine sürerse, doğacak çocuğun o bölgesinde kara bir leke olacağına inanılır. Yine aynı şekilde kadının ciğer yemesi de engellenir. Hamile kadın ciğer yerse doğacak çocuğun çeşitli yerlerinde ciğer renginde izler olacağına inanılır. Bölgedeki diğer bir inançta, kadın hamileyken en çok kime bakarsa çocuğun bakılan kişiye benzeyeceği inancıdır. Hamile kadının saç kesilmez, saçının kesilmesi halinde doğacak çocuğunda saçının olmayacağına inanılır. Hamile kadın Hıdırellez'de kapı kilitleyip açarsa çocuğun ağzının dilik-yarık olacağı inancı vardır. Hamile kadın gül koklarsa çocuğun yanaklarının al al olacağına inanılır (S. Akdoğan, sözlü görüşme, 15 Eylül 2009).

Doğacak çocuğun cinsiyetini tayinle ilgili değişik inançlar vardır. Bunlar; hamile kadının karnı ileriye doğru şişkinse oğlan olacağı, şayet karnı küçükse kız olacağı; hamile kadın, hamileliği döneminde güzelleşirse erkek çocuk, çirkinleşirse kız çocuğu doğuracağına; hamile kadın aşırma döneminde canı tatlı şeyler isterse erkek çocuk, ekşi şeyler isterse kız çocuğu olacağına, hatta bu konuda halk arasında şu deyiş söylenilir: "Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi, ye tatlıyı doğur atlıyı", hamile kadının haberi olmadan bir minder altına bıçak, başka bir minder altına makas bırakılır ve hamile kadın, altında bıçak olan mindere oturursa erkek çocuğu, makas olan mindere oturursa kız çocuğu olacağına inanılır (İ. Ediz, sözlü görüşme 3 Eylül 2009).

B. Doğum Esnasındaki Uygulamalar

1. Çocukla İlgili Uygulamalar

Doğuma yakın çocuk için giyeceği elbiseler ve yatacağı beşik hazırlanır. Çocuğun doğumu eskiden evde ebe kadınlar tarafından yapılırken, günümüzde daha çok hastanelerde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Doğan bebeğin göbek bağı kesildikten sonra ileri de çocuğun ne olması arzu ediliyorsa göbek bağı oraya gömülmektedir. Örneğin çocuğun okumasını istiyorlarsa göbek bağını okulun bahçesine gömerler (D. Sönmez, sözlü görüşme, 25 Eylül 2009).

Yörede eskiden yaygın olan ama günümüzde az görülen 'beşik kertme' uygulaması da görülmektedir. Anadolu insanında söz vermek, insani ilişkilerde çok önemli bir yere sahiptir. Eski Türklerde kişinin sözünde durması, onun namusunu, şerefini temsil etmekteydi. Söz vermek, kutsal ve dinsel nitelik taşıyordu. Bu sebeple verilen sözden dönülmesi söz konusu olmazdı, verilen söz mutlaka gerçekleştirilirdi (Turan, 1992: 7-8). Tunceli Alevilerinde de bazen çok samimi olan iki aile yeni doğan erkek ve kızlarını büyüyünce birbirleri ile evlendirmek üzere sözleşirler ve her iki bebeğin beşiklerine bire kertik vu-

arak bu işleme beşik kertme adını veririler. Bu işlem kimi zaman 'loğusa bakma' denen ziyaretler sırasında, kimi zamanda 'beşik düşümü' denen çocuğa hediye sunma sırasında yapılmaktadır. Beşik kertme deyimini, beşikteki kız ve erkek çocukların nişanlandıklarının alameti olarak, ağaç ve tahtadan yapılmış beşiklerinin kenarına bir kertik (işaret) konmasından türemiştir. Türk geleneklerinde, evlenme olayının başlangıcı sayılan nişanlanma âdetinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Bu adet, kültürümüzde 'beşik kertme nişanlı' deyiminde yaşayıp gelmiştir. Kert sözcüğü; Orta Asya Türkçesinde 'ant, inanış ve sadakat' kavramlarını bildiren 'kertü' veya 'kirtü' kelimesiyle aynı anlama gelmektedir. Yine Kaşgarlı Mahmut, Kirtü kelimesini, 'yemin ant, gerçeklik, doğruluk' şeklinde açıklamaktadır (Turan, 1992: 7-8).

2. Kadınla İlgili Uygulamalar

Hamile kadının sancısı başladığında bir müddet gezdirilir. Su ısıtılıp banyo yaptırılır ve kahve içirilir. Rahat doğum yapması için kadın saç örgülü ise saç çözülür ve çözülen saç kadının ağzına konur. Kadının rahat doğum yapması için ev içerisinde düğümlü ve kapalı olan her şey açılır ve kadına hamur açtırılır. Ziyaretlere götürülür, lokma dağıtılır sadaka verilir (İ. Ediz, sözlü görüşme, 3 Eylül 2009).

Doğum anında içeride sadece doğum yaptıran kadın kalır, aksi halde kadının yüksünüp çocuğun gelmeyeceğine inanılır. Ebe doğumu yaptırır, çocuğun göbeğini keser ve kadını yatağına alır.

C. Doğum Sonrası Uygulamalar

1. Sünnet ve Kirvelik

Kirvelik, Tunceli Alevilerinin yaşamında çok önemli bir sosyal yardımlaşma aracıdır. Çocuğun kirvesi ikinci bir baba önemindedir. Kirve sünnet edilirken kucağında tuttuğu çocuğa, babası zora düştüğü veya öldüğü takdirde, kendi öz çocuklarına baktığı kadar iyi bakmaya mecburdur. O çocuk artık kirve'nin yol evladıdır. Çocuğun ailesinde herhangi bir sorun olursa, kirve çocuğu kendi çocuklarından ayırmadan, eşit şartlarda büyütme mecburdur. Kirve çocuğa hem ruhani hem de dünyevi rehberdir. Göçer ve savaştı toplumlarda, ailelerin sık sık başına gelen kayıplar, ölümler ve aile parçalanmalarında kirvelik kurumu, çocukların olabildiğince korunarak, sağlıklı bir şekilde büyümesi ve topluma faydalı kişiler olması için önemli bir sosyal sigorta aracı olarak kullanılmıştır. Ailenin bir kaç çocuğunun değişik kirveler tarafından paylaşılması, çocukların geleceğini bir ölçüde garanti altına alır. Bu sorumluluklar nedeni ile kirve seçmek de kirve olmak da zor bir iştir. Kirve olmak, ciddi toplumsal sorumlulukları da beraberinde getirir, örneğin kirve evleri birbirlerinden kız alıp vermezler ve tüm çocuklarını kardeş sayarlar. Kirvelik sünnet töreni sırasında resmîyet kazanır, tescil olur. Kirvelik hakları ve sorumlulukları devredilemez. Sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmeyenler cezalandırılabilirler.

2. Albasması

Tunceli yöresinde kırk basması, albasması gibi inançlarda yaygındır. Doğum sonrası bebeğe ve anneye al karasının musallat olmaması için birçok uygulama yapılır. Bebeğin ve annenin yattığı yatağın altına bıçak, balta, süpürge gibi aletler konulur. Kırkı çıkmamış çocuğun bezleri akşamdan sonra dışarı bırakılmaz. Kırkı çıkmamış bebeği loğusa kadın ziyaret ederse, bebeğe al basmaması için yukarı kaldırılır. Bu uygulamanın temelinde koruyucu, kurtarıcı en büyük gücün gökte, yukarıda tasavvur ediliyor olması yatmaktadır. Başka bir uygulamada, ocaktan alınan kül, bir torbaya konarak çocuğun beşiğine asılır. Bu şekilde çocuğun kötü ruhlardan korunarak al basmasının engelleneceği düşünülür (K. Kaya, sözlü görüşme, 9 Eylül 2009).

Türk dünyasında 'albarstı', 'al karısı', 'al', 'al kızı', 'albastı', 'albiz', 'almış' vb. gibi isimlerle anılan, Tunceli'de ise, albasması olarak adlandırılan bu inanç, gerek eski Türk dini üzere devam eden, gerekse İslam'ı kabul etmiş Türklerin halk inanışlarında bugüne kadar yaşayan ve önemli rol oynayan inanma ve uygulamalardan biri olmaya devam etmektedir (Polat, 2005: 93).

3. Kırklama

Bebeğin kırklanması ile çocuk 'kırklı çocukluktan' kurtulur. Kırklama ise, çocuk kırk günlük olduktan sonra, evin ileri gelen kadını tarafından çocuğun leğen içerisinde yıkanmasıdır. Yıkama bittikten sonra çocuk suyla dolu leğenin üzerinde ayaklarından tutularak sallanır ve bu sırada banyo suyuna bir parça ateş parçası 'köz' atılır. Daha sonra çocuk kafası üstü bu közden ve banyo suyundan çıkan buhara tutulur. Böylece kırklama işi tamamlanır (İ. Ediz, sözlü görüşme, 3 Eylül 2009).

4. Çocuğun Sağlığı

Çocuk doğar doğmaz yıkanır ve kokmaması için tuzlanır. Çocuğun altı pişik olmasını diye ateşte kavrulmuş temiz toprak (höllük) konur. Çocuğu cinlerden ve kötü ruhlardan korumak için beşiğinin başına veya çocuk yastığının altına Kur'an veya ekmek parçası konur. Beşiğe süslemeler yapılır, nazar boncukları takılır. Ayrıca çocuğun nazara gelmesini önlemek için çocuk bir yere götürülürken alınına tencere karası sürülmektedir. Çok ağlayan çocuklar ocaklara götürülerek buralarda kurbanlar kesilir.

5. Ad Koyma

Türklerde ad vermenin köklü bir geleneği vardır (Gülensoy, 1994: 17). Tunceli'de ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur. Doğumdan üç gün sonra çocuğun kulağına ezan okunarak ve ismi de üç kez söylenerek adı konulur. Çocuğun ailesi yemekler hazırlayarak "üç yemeği" adı verilen toplantıda Dede bebeğin kulağına ezan okur, adı konur ve 3 defa kulağına bağırılır. Eski yıllarda çocuğa aile büyüklerinin adı verilmesi âdeti yaygındı. Son yıllarda aile büyüklerinin adları göbek adı olarak konulup nüfusa yazdırılmıyor. Kabirde göbek adı ile çağrılacağı inancıyla eski adlar verilir (İ. Ediz, sözlü görüşme, 3 Eylül 2009). Tunceli'de daha önce çocukları yaşamayan aileler, çocuklarının yaşaması

dileğiyle belli adlar koyarlar. Cılız ve hastalıklı çocukların adı ağır geldi diyerek adları değiştirilir. Günümüzde çocuklara konulan adlara bağlı buldukları kültür çevrelerinin beğenisi hâkim olmaktadır. Eski adlar koymaktan kaçınılmaktadırlar.

6. Kadımla İlgili Uygulamalar

Doğum yapan kadına 'loğusa kadın' denir. Loğusalıkla ilgili pratikler doğum yaptıktan hemen sonra başlar. Doğum yapan kadın, kendisi için hazırlanan yatağa yatırılır. Bir hafta boyunca yatağından kaldırılmaz.

Loğusalık kırk gün devam etmektedir. Kırk gün boyunca ne bebek ne de loğusalı kadın yalnız bırakılmaz. Bırakıldığı takdirde 'albasması ya da alkarasına maruz kalacağına inanılmaktadır. Alkarasına maruz kalan kadının çocuğunun sağlıklı olmayacağını düşünülmemektedir (S. Akdoğan, sözlü görüşme, 15 Eylül 2009).

Loğusalık döneminde, kadının beslenmesine daha fazla dikkat edilerek, kadına hem süütünün bol olması hem de doğumdan sonra kendini çabucak toparlaması için, bol bol pekmez, süt, yumurta gibi yiyecekler yedirilir.

D. Evlilikle İlgili İnanç ve Uygulamalar

Evlilik, insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden ve toplum hayatında kültürel öğelerin en yoğun yaşandığı sosyal hayat alanlarından birisini teşkil etmektedir. Bu bakımdan evliliğin temel eksenini oluşturan aile ve aile kurmayla ilgili ritüeller insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren var olagelmıştır (Çopuroğlu, 2002: 164). Evlilikte temel olarak insan varlığının korunması düşüncesi hâkimdir. Çünkü evlilik sayesinde, insan neslinin devam etmesi ve çoğalması, nesillerin birbirini izlemesi ve böylelikle insanların birbirlerini mirasçı kılmaları söz konusudur. Evlenme törenleri hem dini hem de toplumsal bir olayı içine alır. Dolayısıyla evliliğin insanlar üzerinde sosyal, ahlaki ve bedensel yararları vardır. Evlenme törenleri köy ortamında bir bayram şenliği olarak algılanır. Ulusal yapının oluşmasında birçok değer ve davranışın kazanılması yönüyle evlenme törenleri fonksiyonel etkinlik gösterir. Toplumların tarihi ve ekonomik yapıları yerleşim şekilleri, üretim şekilleri ve gelenekleri kısmen kültürleri evlenme biçimlerini belirlemektedir (Balaman, 1973: 135).

1. Evlilik Öncesi Uygulamalar

Evlilikler, evlenecek olan adayların, ya birbirlerini görerek, tanıyarak ya da görücü usulü dedikleri yöntem olan erkek tarafının görüp beğendiği bir kız ailesinden gidip istemesi şeklinde olmaktadır.

Günümüzde Tunceli Alevilerindeki evlilikler daha çok kızla erkeğin birbirlerini tanınması yani moda tabirle daha çok flört şeklinde olmaktadır. Evlenecek olan çiftlerin eğitim düzeyleri de evlilik tercihlerinde etkili olmaktadır. Alevi - Bektaşî cemaatinde kız ile oğlanın birbirlerini bilerek, görerek ve tanıyarak razılıkla evet demeleri gerekmektedir. Alevi, kızının razılığını almadan başkasına veremez. Musahip kardeşlere musahiplik ikrarı (yemini) verilirken, "kızını, kızın kendi dilediğine vereceği" de belirlenir.

Razılık olmadan evlilik olmaz, söz kesilmez. Söz kesildiğinde nişan verilir, şerbet ezilir, başlık pazarlığı yapılır.

Tunceli’de genç kızlar, kismetlerini öğrenmek, kismetlerini etkilemek ya da kapalı olan kismetlerini açmak için çeşitli davranışlar ve uygulamalar yapmaktadırlar. Kismetinin kapalı olduğunu düşünen kişiler ziyaret yerlerine ve ocaklara giderler. Buralarda kismetlerinin açılması için dualar edilir, kurbanlar kesilir

Yine kismetini kapalı olan kişiler için kurşun dökülür. Gelinin düğün günü atmış olduğu çiçek demetini kim yakalarsa kismetinin açılacağına; gece aynaya bakmanın, bekâr kızların adını söyleyip kapı kilitlerinin kapatılmasının ve eline diken batan kişinin dikeninin akşamdan çıkarılmasının o kişinin kismetinin kapanmasına neden olacağına inanılır. Gelin ayağını sürerek düğün evine giderse ismini söylediği kişinin kismetinin açılacağına inanılır. Bu yüzden “ayağını çok sür ki şu kişi de evlensin” denir. Muharrem orucunun son üç günü hiç su içilmezse genç kız veya erkeklerin rüyasında evlenecekleri kişiyi göreceklerine inanılır (Z. Sönmez, sözlü görüşme 7 Eylül 2009).

a. Kız İsteme

Evliliğin gerçekleşmesinde en önemli aşamalardan biri de kız istemdir. Yörede kız isteme konusunda eski zamanlardan bu yana şu uygulamalar gerçekleşmektedir. Genellikle düğünlerde oyunlar oynanırken kız ve erkek birbirlerini görürler. Erkek, ailesinden bir kadına evlenmek istediği kızı söyler. Bunun üzerine büyükler münasip görürse kız tarafına haber gönderirler. Kız tarafı erkek tarafına bir gün verir. Kızın yakın akrabalarına haber verilir. Herkesin görüşü alındıktan sonra eğer kızı vereceklerse bir hafta sonrası için bir gün belirlenir. Bir hafta sonra erkek tarafı kız evine ‘ağız tatlılığı’ getirir. Ağız tatlılığı, üzüm, çerez, lokum vb. şeylerden oluşur. Kız gelen misafirlere kahve ikramı yapar, büyüklerin ellerini öper ve getirilen ağız tatlılıkları misafirlere ikram eder (H.Doğan, sözlü görüşme, 4 Ekim 2009).

b. Söz Kesme

Kız isteme merasiminden sonra eğer iki tarafta olumlu görüş beyan etmiş iseler söz kesme aşamasına geçilir. Kız tarafı şerbet isterse bir hafta veya on gün sonra şerbeti içilir. Şerbet, üzüm, leblebi ve renkli şeker ile yapılır. Şerbete gelirken kız için bir bohça içerisinde elbiselikler getirilir. Şerbeti erkeğin en samimi olduğu bir arkadaşı getirir. Şerbet getirildiği zaman kız tarafı tepsinin içerisine hediye koyarlar. Şerbet içileceği zaman kız ve erkek ayrı odalarda otururlar. Davul çalınır, halaylar çekilir ve eğlence yapılır. Şerbet dağıtılmadan önce ‘Allah’ın emri’ alınır. Daha sonra erkeğin babası ‘ evvel Allah’ın emri üzerine, Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.) Efendimizin kavli üzerine, İmam Hasan ve İmam Hüseyin Efendilerimizin meşrebi üzerine, Cafer-i Sadık Hazretlerinin mezhebi üzerine, içinde bulunduğumuz cemaatin şehâdeti üzerine kızını oğlumza istemeye geldik. Verdin mi? Diye üç defa sorar. Kızın babası da üç defa ‘verdim’ der. Daha sonra kızın babası ‘bu ikrardan dönmeyeceğine yer gök şahit olsun mu? Oturan cemaat şahit olsun mu? der. Sonra erkek tarafına üç defa ‘kızı alıp helalliğine kabul ettin mi? diye sorulur.

İki taraftan da olumlu cevap alınınca ‘ağız tatlılığına el-fatiha denir ve böylelikle Allah’ın emri alınmış olur (H.Doğan, sözlü görüşme, 4 Ekim 2009).

c. Nişan

Evlenme isteği üzerine verilen söz ile yapılan akit ve merasimlere nişan adı verilir. Nişan merasimi nikâh sayılmaz. Evlenecek kadın ile erkeğin birbirlerini daha iyi tanımaları, eksiklerin tamamlanması, öğrenim ve askerlik gibi bir kısım engellerin kalkması, resmi bazı işlemlerin tamamlanması için belli bir zaman ayarlanması gerekmektedir. Söz kesilir kesilmez, hemen nikah kıymak çoğu zaman mümkün olmadığından bir zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla söz ile nikâh arasında geçen bu sürece ‘nişanlılık’ veya ‘söz-lülük’ denilmektedir.

Tunceli Alevilerinde nişan işlemleri şu şekilde gerçekleşmektedir. Genel olarak nişan düğünden bir hafta önce yapılır. Erkek tarafından kız evine ‘okuntu’ olarak adlandırılan bir takım eşyalar gönderilir (bardak, sabun vb.). Yine erkek tarafı kız tarafına koyun, bulgur, pilav gibi gıda maddeleri gönderir. Kız tarafı da yöreye özgü ateşte yağlı ekmekler, yemekler pişirip, gelen misafirlere ikramda bulunurlar ve şeker dağıtırlar. Yemekten sonra şerbet, üzüm ve leblebi ikram edilir. Kıza kına yakılır. Daha sonra akrabalar ve gelen misafirler ‘takıntı’ adı verilen takılar takarlar (Z. Mak, sözlü görüşme, 25 Eylül 2009).

2. Evlilik Esnasındaki Uygulamalar

Kız isteme, söz kesme gibi evliliğe giriş aşamalarından sonra evlilik için asıl olan sürece girilmiş olunur. Bu aşamada düğün hazırlıkları, kına gecesi, gelin alma ve düğün günü yapılması gerekenler yöreye özgü inanış ve uygulamalar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

a. Düğün Hazırlıkları

Düğünden bir hafta önce kızın eksikliklerinin giderilmesi için kız evine görmeye gidilir. Kız ve erkek tarafları gelinin eksik olan eşyalarını almak için birlikte alış-verişe çıkarlar. Düğünden önce kızın annesi için de ‘süt hakkı’ olarak adlandırılan, genellikle de bir elbise alınmakla birlikte kızın annesinin istediği başka bir eşya veya takı da olabilmektedir. Bunun dışında ‘amca, dayı, bacı ve kardeş hakkı’ adı verilen bir uygulama da bulunmaktadır. Amcaya, dayıya genellikle takım elbise alınır. Kız kardeşe ‘bacı yüzüğü’ adı verilen bir yüzük alınır (H. Doğan, sözlü görüşme, 11 Ekim 2009).

b. Kına Gecesi

Düğünden bir önceki gün ‘baş bağlama’ denen gelini giydirme töreni yapıldıktan sonra, o günün akşamında kına gecesi düzenlenir. Oyunlar oynanıp, eğlence devam ederken, gelin arkadaşlarından üç kız, gelinin başına bir örtü atarlar. İki arkadaşı gelinin koluna girer, diğer bir arkadaşı da önde yürüyerek gelini odanın ortasına getirirler. Erkek evinden gelen ve kına tepsisini getiren grup daha önceden odada hazır olarak gelini bekler.

Odaya getirilen gelinin önüne erkek evinden getirilen kına tepsisi getirilir. Üstünde üç mum yakılır. Kızlardan biri, üzerinde üç mumu yanan kına tepsisini başının üzerine alır,

onun önünde tef çalan bir kadın türküler söyler ve gelinin etrafında dönmeye başlar. Daha sonra gelin odanın ortasına konulan sandalyeye oturtularak kına tepsisi önüne bırakılır. Sonra halaylar çekilir ve kıza kına yapılır, 'gelin övücüler' adı verilen bir grup gelin ve evi ile ilgili türküler söyleyerek gelini ağlatmaya çalışır. Kına yakma esnasında söylenen mani ve türkülerin çoğu, gelini ve yakınlarını ağlatmak için söylenmektedir. Kızın kına yakılan elinin içine para konur. Kız tarafından kim kızın avucunu açarsa bu bahşişi o alır. Daha sonra erkeğin eline kına yakılır. Gelinin tülbentini damat açar. Kız için getirilen takılar takılır, gelin ve damat karşılıklı oynarlar(S. Akdoğan, sözlü görüşme 15 Eylül 2009).

c. Gelin Alma ve Düğün

Erkek tarafı kız evine kalabalık bir grup halinde türküler söyleyerek giderler, oraya varıldığında havaya silahlar sıkılır. Kız evine geldiğinde misafirler kendileri için hazırlanan misafirhanelere yerleştirilirler. Düğün masrafı kız evi tarafından ve kısmen de kızın yakınları tarafından yapılır. Kız evi kapıyı açmayarak karşı taraftan bahşiş ister. Bahşiş verildikten sonra kapı açılır ve gelenler içeri alınır. Kız tarafı gelinin çeyizini hazırlar ve arabaya yüklemeye başlarlar. Çeyiz yükleme işinin bitmesiyle gelin için artık baba evinden ayrılmanın zamanı gelmiştir. Gelin anne ve baba'nın elini öperek onlardan helallik ister. Bu ritüelden sonra gelinin erkek kardeşi veya abisi gelinin bel kuşağını bağlar ve karşılığında damattan bahşiş alır. Gelin baba evinden çıkar, damat ve musahip beraber gelin arabasına biner. Gelin baba evinden çıkarken davul zurna çalınır. Gelin alındıktan sonra kalabalık bir grup tarafından düğünün olacağı yere götürülür. Bu arada gelin ve damadın önü kesilir ve bahşiş istenir. Düğün evine getirilen gelin, atın üzerinde durur ve damat musahiple kol kola dam başına çıkar, damat bir elinde mendille ağzını kapayarak sağ eliyle bir elmayı üç defa salladıktan sonra kızın başına atar ve arkasından bir tabak meyve, üzüm veya bozuk paralar gelinin başının üzerine serpilir. Söz konusu uygulamanın Eski Türklerdeki darı serpmeye geleneği ile yakından ilişkili olduğu düşünülebilir. Bundan maksat; gelinin yeni evine bolluk ve bereket getirmesinin arzulanmasıdır. Orada bulunan gençler, serpilene elma ve meyveleri almak için koşarlar. Elmayı alan gencin diğer gençlerden daha önce evleneceğine inanılır. Damat musahiple birlikte kaçıp gider. Gelin attan inmez, kayın babası geline gücü oranında ya bir tarla, birkaç inek veya koyun bağışladığını söyler, bunun üzerine gelin attan iner. Bu sırada gelinin ayağına kurbanlar kesilir. Gelinin çocuklarının olması ve kısır kalmaması amacıyla kucığına çocuk verilir. Genellikle erkek çocuk tercih edilir. Bu arada çeyizler indirilir, çeyiz sandığını indiren kişi sandığın üzerine oturur ve kalkmak için damattan bahşiş ister (A.A. Güllü, sözlü görüşme, 17 Ekim 2009).

Tunceli Alevilerinde düğünlerde davul zurna çalınır, kurbanlar kesilir ve ziyafetler verilir. Erkekli kadınlı 'govend' denilen üç ve tek ayaklı oyunlar oynanır, silahlar sıkılır, at üzerinde cirit oynanır. Düğünler genellikle perşembe veya pazartesi gecesine tesadüf ettirilir ve aynı günde gece yarısı müsâhip, gerdek odasına kadar damada eşlik eder. İçeride bulunan kızın akrabası ile oğlanın akrabasından ihtiyar birer kadın, iki hayat arkadaşını birbirine takdim ederek, kız ile oğlanı tanıştırır. Daha sonra onları el ele tutuşturarak

dualar okutturur, aşiretlerine, atalarına ve büyüklerine her zaman saygılı olmaları tavsiye edildikten sonra dışarı çıkarlar. İki hayat arkadaşının zıfat olayı bittikten sonra ve kızın bakire olduğu haberi alındıktan sonra silahla havaya bir el ateş edilir. Ertesi gün misafir düğüncülere toplumdaki yerlerine göre çeyizden ipekli top, mendil, çorap veya birer koyun, keçi veya bir miktar para verilerek düğün törenine son verilir (A.A. Güllü, sözlü görüşme, 17 Ekim 2009).

3. Evlilik Sonrası Uygulamalar

Düğünden sonraki gün damat ve gelin ev halkının elini öper. Ev halkı geline yüz görümlüğü olarak altın, elbise vb. hediyeler verirler. Geline getirmiş olduğu çeyizden kaynana, kayınbaba, görümce ve kayınlarına hediyeler verir. O gün gelen misafirler için yemekler yapılır ve hazırlıklar görülür. Bu işleri genellikle damadın yengeleri ve yakın akrabaları yapar. Geline hiçbir iş yaptırılmaz. Gelen misafirler geline hediyeler getirirler, buna da 'duvak açma' denilir.

Gelin bir hafta boyunca evden çıkarılmaz. Daha sonra gelin ve damat bir ocağa giderek orada niyaz ederler ve himmet alırlar. Gelin bir süre kaynana ve kayınbabası ile konuşmaz 'gelinlik' yapar. Konuşmak için onlardan hediye bekler. Kayınbabası ve kaynanası geline altın takınca onların elini öper ve onlarla konuşmaya başlar. Eğer damat tarafının amca, dayı gibi yaşlıları var ise bunlara da gelinlik yapar. Düğün bittikten bir hafta sonra damat ve gelin kız evine el öpmeye gider. Kızın anne ve babası damada hediye verirler (A. R. Kaya, sözlü görüşme, 27 Ekim 2009).

E. Ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalar

Ölüm insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Bu önemli geçiş döneminde de hemen hemen her toplumda birtakım adet ve uygulamalar bulunmaktadır. Genel olarak bu adet ve uygulamaların amacı insanın yeni durumunu kutsamak, onu geçiş sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve bu tehlikelerin zararlı etkilerinden korumaktır. Biyolojik olarak bedenin yaşama gücünü kaybetmesi olarak ifade edilen ölüm, dini ve kültürel adet ve uygulamalar halinde dini-sosyal bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay, 1999: 203). Ölüm, insanlar için ibret ve ders çıkarma olayı olarak değerlendirilmekle birlikte, ölen kişi için son görevlerini yerine getirme konusunda birtakım sorumluluklar da yüklemekte, bireysel ve toplumsal yaptırımlara yol açabilmektedir. Bundan dolayı da ölüm, sadece bireysel bir olay olarak değil toplumsal bir olay olarak da inceleme konusu yapılabilmektedir. Çünkü ölüm hem bireylerin hem de toplumların sosyal hayatlarında bazı yankıların uyanmasına neden olabilmektedir (Keskin, 2003: 115).

1. Ölüm Öncesi Uygulamalar

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan insan, geleceği bilmek istemesinin de etkisiyle, alışılmış olan davranışlarının dışında bir takım davranışları, hayvanların hareket ve seslerini ve rüyalarında gördüklerini çoğu zaman ölümün bir işareti saymıştır.

Ölümlle ilgili halk inanışlarından hayvanlarla ilgili olanları daha çok sadık oluşları ve sezi kuvvetlerinin olmalarından dolayı köpeklerdir. Köpeklerin bir takım olağan dışı hareketleri ölümün habercisi sayılmıştır. Bundan dolayı, köpek kimin kapısına doğru dönüp ulursa o evde ölü çıkacağını inanılır (İ. Özdemir, sözlü görüşme, 8 Ekim 2009).

Hayvanların işaret ettiği diğer bir ölüm belirtisi, evcil hayvanların geceleyin ahırda huysuzlaşmalarıdır. Evcil hayvanlar, gece ahırda huysuzlanırlarsa o haneden birinin öleceğine inanılır.

Yine aynı şekilde baykuşta ölüm habercisidir. Uğursuzlukla özdeşleştirilmiş olan baykuşun, evin çevresinde ötmesi uğursuzluk sayılır ve bu uğursuzluk çoğu zaman ölümlle alakalandırılır. Çevresinde baykuş öten evden ölü çıkacağına inanılır (A. Şeker, sözlü görüşme, 23 Ekim 2009).

2. Ölüm Esnasındaki Uygulamalar

Hasta, yatağında son nefesini verdikten sonra, cesedin bulunduğu oda boşaltılır. Eğer orada dini otorite sahipleri olan dede, pir, müşid veya rehber varsa hemen getirtilir. Bu kişilerin çağrılmadığı durumlarda nadiren de olsa imamlar çağrılmaktadır. Cesedin başında iki kişi kalır. Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, elbiseleri çıkarılır ve yatağı değiştirilir. Baş kibleye gelecek şekilde yatırılır. Elleri ve bacakları mezarda yatacağı şekilde düzeltilip üzeri örtülür. Sünnilerde kişinin ölümünü halka duyurmak için camilerde okuduklara 'sela' Tunceli Alevilerinde yoktur. Özellikle gece ölen kişinin üzerine vücudu şişmesin diye sabaha kadar bıçak veya sabun konulur.

Yıkama işlemi, ölenin vasiyeti varsa vasiyet ettiği dede veya kişi tarafından yapılır. Ölenin bir vasiyeti yoksa ya dede tarafından ya da bir hoca tarafından yıkama işlemi gerçekleştirilir. Ölen kişi erkek ise erkekler, kadın ise, kadımlar tarafından yıkanır. Ölüyü yıkamak için genellikle evin dışında kapalı bir mekân yapılır. İki büyük kazanla su ısıtılır. Daha sonra, bu kazanlardan birinin içerisine bıçakla doğranmış bulunan bir kalıp sabun atılır. Ölü, birisi yıkayan, diğeri ise, su döken olmak üzere, dinî bilgisi olan iki kişi tarafından yıkanır. Ölüyü yıkayacak olanlar, bu işleme başlamadan evvel abdestlerini alırlar. Yıkama işlemi gerçekleştirildikten sonra cenaze cem evine götürülür. Burada tabut musalla taşı üzerine bırakılır. Dede "helallik almak" için orada bulunanlara dönerek: "Bismişah... Canlar! Dünya fani, ahiret ise bakidir. Kapı-komşu, siz Hakk'a yürüten (isim vererek) bu erkek ya da bacı canı yaşamı süresince nasıl bilirsiniz? Üzerinde eğer hakkınız varsa helal eder misiniz?" şeklindeki soruları üç kez sorar. Cemaat de: "İyi biliriz. Allah rahmet eylesin. Haklarımızı helâl ediyoruz" şeklinde cevap verirler. Bunun üzerine Dede de "Allah'da sizden razı olsun" diyerek konuşmasını bitirir ve namazı kıldırır. Daha sonra cenaze kabristana götürülerek defnedilir (İ. Sönmez, sözlü görüşme, 17 Ekim 2009).

3. Ölüm Sonrası Uygulamalar

Cenaze sahibi cenazeyi defnettikten ve cemaat mezarlıktan ayrıldıktan sonra, taziye için oturulur. Cenaze evinde üç gün yemek pişirilmez. Komşular cenaze evinin yemek ihtiyacını üç gün boyunca karşılarlar. Ölünün defnedildiği ilk gün mezarı kazan kişilere

evde bir yemek verilir. Ölen kişiyi defneden kişilere verilen bu yemeğe “kazma-kürek hakkı” adı verilmektedir. Yine bu gündən itibaren, ölünün ruhunun ailesini ziyarete geldiğini inancıyla, ölü evinin ışıkları, üç gece devamlı surette açık tutulur. Ayrıca, yine üç gün boyunca ölümün gerçekleştiği odada mumlar yakılır (M. Şeker, sözlü görüşme, 17 Ekim 2009).

Ölenin eşyaları, genellikle yoksullara dağıtılır. Buna sebep olarak da, vefa duygusu gösterilmektedir. Ölen kişinin bu vesile ile sevap kazanacağına inanılır.

Genellikle ölenin ardından yas tutma süresi kesin bir zamanla sınırlandırılmaz da en az üç gündür. Yas süresince gerek erkek, gerekse kadın, ailenin bütün fertleri bir takım fiilleri yapmaktan kaçınırlar. Genellikle süslü ve renkli elbiseler giymezler, süslenmezler. Gezmeye ve eğlenceye gitmezler. Radyo ve televizyon gibi aletleri kullanmazlar. Nişan, düğün ve sünnet gibi törenler ya ileri bir tarihe ertelenir ya da sessiz-sedasız ölü evinin matemine uygun bir şekilde yapılır.

Komşular ve akrabalar da, yakınlık derecelerine göre bir takım şeylere dikkat ederek yaşlı ailenin matemine ortak olmaya çalışırlar. Matem evine yemek gönderir ve taziyeye gelenlerle ilgilenirler.

Ölü sahipleri, ölünün hayrı için üçüncü gündən başlayarak kırkıncı güne kadar, her akşam ayrı bir eve (daha çok fakir olanlara) yemek götürürler. Başvurulan bu işleme ise “hayır yemeği” adı verilmektedir.

Cenazenin defnedilmesinin yedinci, kırkıncı ve elli ikinci geceleri bir takım uygulamalar vardır. Ölünün defninden yedi gün sonra, ölünün ruhuna gideceği inancıyla mevlit okutulur ve helva dağıtılır. Kırk gün sonra ‘ölü yemeği’ diye adlandırılan bir yemek verilir. İnanişaya göre ölen bir kişinin etleri ölümünden 40 veya 52 gece sonra kemiklerinden ayrılır. Ölünün etleri kemiklerden kolay ayrılınsın diye o gece evinde dua edilir ve ölenin yakınları için yemek verilir. Bu yemeklere ölenin kırkı ve elli ikisi denilir. Bu günlerde yemek vermeyenlerin ölen kişi için görevlerini tam olarak yerine getirmediğine inanılır (İ. Doğaner, sözlü görüşme, 13 Eylül 2009).

Tunceli Alevilerinde görülen diğer bir uygulamada, ölünün yıl dönümü” nedeniyle verilen “hayır yemeği” uygulamasıdır. Genelde, ölümü takip eden her yıl, ölümün yıl dönümü münasebetiyle, komşulara “hayır yemeği” adı altında bir yemek verilmektedir (H. İşıtmez, sözlü görüşme 19 Eylül 2009).

Tunceli Alevilerinin ölümler için yerine getirdikleri merasimlerin ve bunların yapıldığı günlerin eski Türklerin uygulamalarıyla da paralellik arz ettiği söylenebilir. Anadolu adetleri hakkında yapılan çalışmalar göstermektedir ki, üzerinde pek çok kültür ve medeniyeti barındırmış olan bu coğrafyada cenaze merasimlerinden sonra yemek verilmesi âdeti uygulanmaktadır (Özgül, 1948: 93). Türkler asırlar boyunca farklı dinleri benimsemelerine rağmen eski Türk dini gelenekleri bütün Türklerin manevi hayatlarına derin izler bırakmıştır (İnan, 1976: 61).

Sonuç

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi olan doğum, evlenme ve ölümle ilgili Tunceli’de birçok inanç, âdet, töre, tören, dinsel ve büyüsel özlü pratik kümelenmiştir. Bunlar Tunceli kültürüne göre şekillenmişlerdir. Bütün bunlardan amaç kişinin bu geçiş dönemindeki durumunu belirlemek, kutsamak kişiyi var olduğuna inanılan tehlike ve zararlı etkilerden korumaktır. Geçiş dönemi inanmalarının eski Türk kültürüyle bağları vardır. Türk kültürü, İslami kültür dairesine girildikten sonra bir bölümü aynen yaşatılmış, bir bölümü İslami kültürde yeniden yapılanmıştır. Bir çok eski ritüel işlevini kaybetmiş âdet olarak sürdürülmektedir. Tunceli geçiş dönemleriyle ilgili inanç, inanma ve pratikleri yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş belli kalıpları olan bir bütündür. Bunlarda Tunceli insanının düşünce yapısını, kültürünün sergilenişini, değerlerini, dinamiklerini, dünyaya bakışını görüyoruz. Bütün Türkiye ve Türklük dünyasını içine alacak karşılaştırmalı bir çalışmaya bir yönüyle kaynaklık etmesi amacıyla bu incelemeyi ortaya koymaya çalıştık.

Kaynakça

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Araz, R. (1995). *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Balaman, A. R. (1973). *Gelenekler, Töre ve Törenler*, Gelişim Alfabetik Gençlik Ansiklopedisi, Gelenek Maddesi, IV, 135.
- Çopuroğlu, C. (2002). “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi”. *FÜBD*. 10, 2, 164-175. Elazığ.
- Fiğlalı, E. R. (1994). *Geçmişten Günümüze Alevilik Bektaşlık*, Ankara: Selçuk Yay.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul.
- Günay, Ü. - Güngör, H. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Rağbet Yay.
- Gülensoy, T. (1994). “Türklerde Ad Verme Geleneği”. *Millî Folklor Dergisi*. Yaz 22, 17. Ankara.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: T.T.K. Yay.
- (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: MEB Yay.
- Kalafat, Y. (1995). *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Keskin, Y. M. (2001). “Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç ve Uygulamalar (Elazığ Sün ve Sedefte Köyleri Örneği)”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 41-54. Elazığ.

- (2003). "Sarısaltık Ocağına Bağlı Alevilerde Ölüm İle İlgili İnanç ve Ritüeller". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15, 115-130. Kayseri.
- Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: MEB Yay.
- Özgüç, T. (1948). *Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara.
- Polat, K. (2005). *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri'nde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Turan, A. (1992). "Törellerimizde Beşik Kertme Adeti", *Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu*. Ankara: Milli Folklor Yay., 85-105.
- Turan, Ş. (1990). *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.